

ЛІТАРАТУРА

1. Беларуская мова : энцыклапедыя ; пад рэд. А. Я. Міхневіча ; рэдкал.: Б. І. Сачанка [і інш.] – Мінск : Беларус. Энцыкл., 1994 – 655 с.
2. Граматыка беларускай мовы : у 2 т. – Т. 1 : Марфалогія. – Мінск : Выд-ва АН БССР, 1962. – 540 с.
3. Кароткая граматыка беларускай мовы : у 2 ч. ; навуц. рэд. А. А. Лукашанец. – Мінск : Беларус. навука, 2009. – Ч. 1 : Фаналогія. Марфалогія. – 351 с.
4. Сучасная беларуская літаратурная мова: марфалогія : вучэб. дапам. / Н. В. Гаўрош, М. Ц. Кавалёва, Н. М. Нямковіч і інш. ; пад. агул. рэд. праф. М. С. Яўневіча. – Мінск : Выд. У. М. Скакун, 1997. – 288 с.
5. Сучасная беларуская мова : вучэб. дапам. / Л. М. Грыгор'ева [і інш.] ; пад агул. рэд. Л. М. Грыгор'евай. – 3-е выд., выпр. – Мінск : Выш. шк., 2010. – 622 с.
6. Сямешка, Л. І. Курс беларускай мовы : падручнік / Л. І. Сямешка, І. Р. Шкраба, З. І. Бадзевіч. – Мінск : Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
7. Шуба, П. П. Сучасная беларуская мова. Марфалогія. Марфалогія. – Мінск : Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

Тарасова Т. М. (Мінск, Беларусь)

ЖАНОЧАЕ АБЛІЧЧА ВАЙНЫ СВАТЛІАНЫ АЛЕКСІЕВІЧ

Тэма Другой сусветнай вайны ў беларускай прозе па-ранейшаму застаецца актуальнай і балючай. Так ужо сталася, што ў пераважнай большасці мастацкіх твораў пра Вялікую Айчынную вайну гаворка ідзе пра мужчын-салдат, мужчын-партызан, падпольшчыкаў, разведчыкаў. Гэта і зразумела: менавіта яны ваявалі на фронце, змагаліся з нямецкімі захопнікамі ў партызанскіх атрадах. С. Алексіевіч у кнізе «У вайны не жаночае аблічча» звярнула ўвагу на жанчын, якія ратавалі раненых, стралялі са «снайперкі», падрывалі масты, хадзілі ў разведку, ляталі на самалётах. У кнізе сабраны ўспаміны многіх жанчын-франтавічак, блокадніц, жанчын-снайпераў, лётчыц, танкістаў, партызанак, сясцёр міласэрнасці, кухарак і іншых звычайных працаўніц тылу. Іх споведзь выразна малое аблічча жорсткай вайны з зусім не жаночым тварам.

Неяк у адным інтэрв'ю пісьменніца прызналася: «Я доўга шукала сябе, хацела знайсці нешта такое, што наблізіла б да рэальнасці... І гэты жанр – жанр чалавечых галасоў, споведзяў, сведчанняў і дакументаў чалавечай душы імгненна быў мною прысвоены. Так, я зараз так бачу і чую свет: праз галасы, праз дэталі быту і быцця. Так пабудаваны мае зрок і слых. І ўсё, што ўва мне было, тут жа аказалася неабходным, таму што патрабавалася адначасова быць і пісьменнікам, журналістам, сацыялагам, псіхааналітыкам, прапаведнікам...» [3, с. 217].

Жанчына ў нашым уяўленні – крохкая, далікатная, пачуццёва-эмацыянальная асоба. «Усё, што мы ведаем пра жанчыну, – так пачынае сваю кнігу С. Алексіевіч, – лепш за ўсё ўмяшчаецца ў слова «міласэрнасць». Ёсць і іншыя словы – сястра, жонка, сябар і самае высокае – маці. <...> Жанчына дае жыццё, жанчына аберагае жыццё, жанчына і жыццё – сінонімы» [2, с. 8]. У кнізе «У вайны не жаночае аблічча» змяшчаюцца споведзь больш за 500 жанчын аб жахах і пакутах, шчырасці і любові, міласэрнасці і храбрасці, гераізме і мужнасці, аб чалавечым духу, жаданні і ўменні выстаць і застацца чалавекам. Для ўсёй творчасці С. Алексіевіч, паводле яе ўласнага прызнання, уласціва цікавасць да «прыроды чалавечага вар'яцтва ўвогуле, наколькі чалавек здольны на злачынства. Цікавіў філасофскі падмурак чалавечага існавання ў прынцыпе» [1]. Вайна жанчын з кнігі «У вайны не жаночае аблічча» стала і «вайной» самой С. Алексіевіч. Пісьменніца пісала: «Чатыры гады і «маёй» вайны. Не адзін раз мне было страшна. Не адзін раз мне было балюча. ... Колькі разоў я хацела забыць тое, што чула. Хацела і ўжо не магла» [2, с. 11].

Герані С. Алексіевіч, прайшоўшы дарогамі вайны, адчувалі, што «не жаночая гэта доля – забіваць» [2, с. 8], што «мужчына ён мог вытрываць. Ён усё-такі мужчына. А вось як жанчына магла, я сама не ведаю» [2, с. 10], – прызнаецца жанчына-снайпер. Пісьменніца паглядзела на вайну «баскімі вачыма» не вядомых жанчын-снайпераў і не праслаўленых лётчыц ці партызанак, а звычайных ваенных дзяўчат, для якіх вайна стала «страшнейшай за страшнае». Зварот да жаночай памяці С. Алексіевіч тлумачыць так: «У оптыцы ёсць паняцце «святласіла» – здольнасць аб'ектыва горш-лепш зафіксаваць злоўлены відарыс. Дык вось, жаночая памяць пра вайну самая «святласільная» па напружанні пачуццяў, па болі. <...> І тое, што яна запомніла, вынесла са смяротнага пекла, сёння стала унікальным духоўным вопытам, вопытам бязмежных чалавечых магчымасцей, які мы не маем права забыць» [2, с. 12–13].

У жорсткім «бачэнні» вайны, якой патрэбен быў салдат, жанчына хацела застацца жанчынай, быць прыватнай, але вымушана была расставіцца з прыгожымі косамі, сукенкамі, праддэнкамі, завушніцамі, з цукеркамі і белым батонам, з накрухмаленымі прасцінамі і з іншымі мілымі сэрцу рэчамі. Дзяўчаты сумавалі па маме, па доме, па ўтульнасці, бо «цяжка было адразу адмовіцца ад звычайнага свайго жыцця» [2, с. 53]. З успамінаў жанчыны-шафёра: «Была ясна. Мы адстраляліся і ішлі назад. І я нарвала фіялку, і маленькія такі букетік. Нарвала і прывязала да штыка. Так і іду. Прыйшлі ў лагер. Камандзір пастроіў усіх і выклікае мяне. Я выходжу... І забылася, што ў мяне фіялка на вінтоўцы. А ён на мяне пачаў сварыцца: «Салдат павінен быць салдатам, а не з'яўляцца кветкай...». Яму было дзіўна, як гэта ў такой абстаноўцы можна пра гэта думаць» [2, с. 52].

Дзяўчаты ў жорсткіх умовах ваеннага быту хацелі застацца прыгожымі і чароўнымі, на жаль франтавы лад жыцця дыктаваў свае правілы. С. Алексіевіч згадвае ў кнізе ўспаміны адной франтавічкі-мінчанкі: «У нас была адна масквічка, <...> яе ўзнагародзілі медалём «За адвагу» і як заахвочванне – адпусцілі дадому на некалькі дзён. Дык як яна прыехала, мы яе абнюхвалі, <...> гаварылі, што яна домам пахне. Такая туга была па доме...» [2, с. 85–86]. Няпроста было жанчыне станавіцца салдатам, а гэта значыць – вывучаць статуты, поўзаць на жываце, насіць кірзавыя боты, цяжкія шынялі, спаць на снезе, нерухома сядзець у засадзе, і самае страшнае, – забіваць і страшна баяцца самім застацца калекамі. На вайне «быць і быццё самкнуліся» (С. Алексіевіч), невыпадкова пісьменніцу так хвалююць падрабязнасці ваеннага жыцця жанчын, пра якія яны самі згадваюць з непрыхаваным душэўным болям і горыччу.

Эмацыянальнае ўспрыняцце жанчыны істотна адрозніваецца ад мужчынскага, мужчыны прасцей да ўсяго адносіліся, вайна для іх была «работай», а жанчына не магла прывыкнуць да вайны. Але ў экстрэмальных умовах кволая жанчына аказвалася мацнейшай за мужчыну, больш вынослівай. Адна з іх узгадвае: «Робім пераход у трыццаць – сорок кіламетраў... Коні надрываюцца, мужчыны валяцца з ног, а жанчына ідзе, спявае песні. Дзяўчаткі цягалі з поля бою дужых мужчын, якія, калі былі паранены, рабіліся яшчэ цяжэйшымі. У гэта сёння цяжка паверыць...» [2, с. 64]. У жанчын на фронце былі «горы бабскай работы»: мыць білізну, варыць кашу, пачы хлеб, лісты разносіць на перадавую..., адным словам – «ваяваць, не страляючы». «Негераічныя» жаночыя пасады былі другім нябачным фронтам, які набліжаў Перамогу.

Праз жаночыя вобразы сваіх гераній С. Алексіевіч грунтоўна даследуе чалавечае быццё пажыццём і смерцю, калі прыватныя аўтабіяграфічныя факты ператвараюцца ў абагульненыя вобраз эпохі. Зафіксаваныя пісьменніцай эпізоды выяўляюць логіку жыцця ў нечалавечых умовах вайны, паглыбляюць аналіз духоўнай сферы асобы ў неміласэрных ваенных абставінах. Падзеі, згаданыя жанчынамі ў кнізе, не маюць арганічнага адзінства і носяць эскізны, фрагментарны характар, але яны глыбока выяўляюць псіхалогію жанчын як ахоўніцы жывога і прыгожага: «Я бачыла, як гарэў

Вільнюс... Усё гарэла, нават камень гарэў. Засталося ў мяне ў памяці. Што гарэў чырвоны камень нейкага касцёла. Першыя тры дні быў жаклівы страх: вакол забітыя, параненыя, а я, цяжарная, жывая. Бягу па дарозе і памятаю, як мама гаварыла, што, калі хочаш нарадзіць прыгожага сыночка, глядзі толькі на прыгожае, слухай прыгожыя песні. А я бягу і толькі пажары бачу, толькі смерць бачу, толькі кроў бачу. Думаю: «Каго ж я нараджу ў такім пекле?» [2, с.35]. Прыватны факт з жыцця гэтай жанчыны стаў змястоўна ёмістым і сэнсавым, бо суднесены з трагічнымі падзеямі ўсяго народа.

Пасляваеннае жыццё жанчын-франтавічак аказалася не менш цяжкім, чым ваянае: фізічныя і душэўныя раны, кантужанні, адсутнасць мірнай спецыяльнасці. Учарашнія франтавічкі «нават узагарод не насілі», хавалі свае салдацкія кніжкі. Вайна сфарміравала іх дзявочы характар, погляды на жыццё. «Вайна змушала іх многае ўбачыць, многае з таго, што лепш бы чалавеку наогул не бачыць, тым больш жанчыне» [2, с. 128], – заўважае С. Алексіевіч. Найкаштоўнейшае назіранне, якое вынесла С. Алексіевіч пасля размоў з жанчынамі, – самая жорсткая вайна не забіла ў чалавеку чалавечае: параненыя пад бамбёжкай не сябе ратавалі, а коней, бо не маглі бачыць іх пакалечанымі, жанчыны ў зямлянках кармілі варанай лебядой галодных дзяцей і не менш галоднае сабачаньтка, санінструктары перавязвалі параненых сваіх і нямецкіх салдат. Адна з гераінь кнігі кажа: «З вайны я вынесла веру ў неабмежаваныя магчымасці чалавечага духу. І пасля ўсяго перажытага не ведаю, ці ёсць што-небудзь такое, чаго б чалавек не змог» [2, с. 159].

С. Алексіевіч гздае ў кнізе і споведзь жанчын, якія не ваявалі, не былі ў партызанах, але для пісьменніцы «кожнае чалавечае жыццё само па сабе значнае» [2, с. 160]. «Ім выпала іншае: выпраўляць на фронт сваіх гаспадароў і сыноў, атрымліваць на іх сціплыя на словы пахаванкі, падымаць вясной адным, без мужчын зямлю і сеяць збожжа, ратаваць дзяцей. Зберагчы ў вайну пяцёра ці чацвёрта дзяцей, род свой зберагчы – гэта таксама подзвіг» [2, с. 223]. Гэтыя жанчыны, як адзначае пісьменніца, называюць сябе салдачкамі вялікай народнай арміі. Яны за шматок сала выкуплялі ў немцаў ваянапалонных, аберагалі і гадалі сваіх і чужых дзяцей, якія часта пталіся: «Мама, што такое – тата» [2, с. 249]. Гэта яны, мужныя і самаахварныя пакутніцы, цяпелі невымерныя здзекі на допытах і працягваюць жыць з невымерным болям перад памяццю забітых, закатаваных, бясследна зніклых.

С. Алексіевіч піша ў кнізе, што ў многіх кватэрах яна запісвала аповеды і магі, і не дарослых дачок, якія ў вайну былі маленькімі дзяўчынкамі, аргументуючы гэта тым, што «дзіцячая памяць часта зусім з нечаканага боку высвечвала падзеі» [2, с. 244–245]. Так, дзіцячы страх назаўжды страціць матулю, былую падпольшчыцу і ўдзельніцу французскага Супраціўлення, па-ранейшаму жыве ў сядомасці яе саракагадовай дачкі, якая раніцай і вечарам абавязана пачуць дарагі голас па тэлефоне.

Кніга «У вайны не жаночае аблічча», па ўласным прызнанні пісьменніцы, магла быць бясконцай, бо кожны жыццёвы матэрыял унікальны і цудоўны ахапіць усю складанасць быцця. У прызнаннях жанчын С. Алексіевіч убачыла драматызм іх унутранага стану, і ўраўнаважаную мудрасць розуму, і спавядальныя ноткі хуткаплынных пачуццяў. А. Адамовіч пісаў: «Яе кніга ўспамінаў... стае ў Святлану Алексіевіч <...> у шэраг найбольш сур'ёзных «ваенных» аўтараў» [4]. В. Вітка заўважае, што С. Алексіевіч «зрабіла грамадзянскі подзвіг, яна ўнесла новае асвятленне жанчын на вайне, якія прайшлі праз ваянае пекла. Гэта прагучала не толькі ў нас, на Беларусі, але і на ўвесь свет» [5].

Кніга ўспамінаў С. Алексіевіч засведчыла, што духоўны свет жанчын-франтавічак не дэфармаваны нават самымі пачварнымі бытавымі ўмовамі, наадварот, побытавыя

праблемы раскрылі лепшыя якасці душы жанчыны-салдата, жанчыны-маці, жонкі, умацавалі яе высокі маральна-этычны ідэал.

ЛІТАРАТУРА

1. Алексіевіч, С. «Мы выраслі сярод катаў і ахвяр» – Святлана Алексіевіч прэзентавала кнігу ў беларускім перакладзе [Электронны рэсурс] / С. Алексіевіч. – Рэжым доступу: <http://www.lit-bel.org/by/news/4749.html>. – Дата доступу: 24.09.2018.
2. Алексіевіч, С. У вайны не жаночае аблічча / С. Алексіевіч. – Мінск: Маст. літ., 1991. – 270 с.
3. Пра аўтара // Алексіевіч, С. А. Чарнобыльская малітва. Хроніка прышласці: дак. аповесць. – Мінск, 1999. – С. 216–220.
4. Шапран, С. «Рэкаменую ў наш саюз...». Пісьменніцкія бласлаўленні [Электронны рэсурс] / С. Шапран. – Рэжым доступу: <http://dziejaslou.by/old/www.dziejaslou.by/inter/dzeja/dzeja.nsf/htmlpage/shapran/00ec.htm?OpenDocument>. – Дата доступу: 24.09.2018.
5. Як змагаліся за Святлану Алексіевіч [Электронны рэсурс] – Рэжым доступу: https://lit-bel.org/news/Yak_zmagalsya_za_Svyatlanu_Alekseych-6422/. – Дата доступу: 24.09.2018.

Тарасова Е. В. (Мінск, Беларусь)

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ТРАДИЦИИ Э. А. ПО В ТВОРЧЕСТВЕ Г. Ф. ЛАВКРАФТА

Эдгар Аллан По занимает особое место в истории американской и мировой литературы. На его творчество будут ориентироваться многие писатели готической прозы, включая и Г. Ф. Лавкрафта. «Хороводы страхов, словно кружащие в шабаше ведьм, предстают перед нами неприкрашенными – и это зрелище становится еще ужаснее из-за высочайшего мастерства, с которым каждое отдельное Нечто введено в очевидное соотношение с известными кошмарами материального мира» [1, с. 525], – пишет Г. Ф. Лавкрафт о рассказах Э. А. По.

Страсть романтика Э. А. По к историям о кораблекрушениях сподвигла писателя к написанию «Повести о приключениях Артура Гордона Пима» (1838), где в образе-символе корабля, уносимого волнами в неизвестность, видится судьба человека, не знающего, что его ожидает на жизненном пути. Г. Ф. Лавкрафт, будучи горячим поклонником великого американского романтика, также пишет произведение об экспедиции в Антарктиду. Г. Ф. Лавкрафт пытается дать свою трактовку пугающей антарктической белизны, неизвестным животным и птицам с их загадочным «текели-ли». Писатель по-своему трактует теорию о существовании полостей на полюсах земли, связывая их с Великими Древними, от которых произошел род человеческий. Безусловно, для читателя, знакомого с «Повестью о приключениях Артура Гордона Пима» Э. А. По, несомненно интересно научно-фантастическое произведение Г. Ф. Лавкрафта «Хребты безумия» (1931) «об адском антарктическом ужасе» [3, с. 432].

Повествование в повести ведет исследователь-геолог от первого лица, и большое количество фактов, конкретных дат и даже мест происшествий не вызывает сомнений в том, что описанные события имели место в действительности: «Против своей воли начинаю я этот рассказ, меня вынуждает явное нежелание ученого мира прислушаться к моим советам, они жадуют доказательств. <...> Понимаю, что рассказ мой поселит в души многих сомнения в его правдивости, но скрой я самые экстравагантные и невероятные события, что останется от него?» [2, с. 95]. Повествование от первого лица убеждает читателя в истинности происходящего, позволяет ему отождествить себя с рассказчиком, быть вовлеченным в художественный мир вымысла, а также сделать выбор: верить или не верить услышанному